

דיני פורים שחל במוצ"ש (בקצרה)

כתב וערך: הרב אושרי אזולאי שליט"א

- א.** בשנה זו שחל י"ג ביום שבת, צום תענית אסתר מוקדם ליום חמישי ולא ליום שישי נש"ע (סי' תרפו ס"ב), חזו"ע (ארבע תעניות, עמ' לז). והוא ע"פ המרדכי (מגילה, תשעו) שכתב שבתענית אסתר לא שייך כלל זה של 'אקדומי פורעניא לא מקדמינן' הנאמר בתשעה באב וי"ז בתמוז (כמבואר במגילה ה. ובש"ע סי' תקנ ס"ג) כי תענית זו היא התענית היחידה שאינה נחשבת פורענות. והטעם שלא מקדימים לשישי משום שאין קובעין לכתחילה תענית ביום שישי מפני כבוד השבת לפי שרגילין בתענית לומר סליחות ותחנונים ובערב שבת, לא יתכן לעשות כן לפי שלא יוכלו לטרוח לכבוד שבת. מדרש תנחומא (פ' בראשית אות ג). והו"ד באחרונים].
- ב.** כשחל י"ג בשבת והקדימו התענית ליום חמישי, אם טעו הבריאים ואכלו ביום חמישי, טוב שיתענו ביום שישי (חזו"ע פורים, עמ' מב).
- ג.** חתן וכלה בתוך שבעת ימי המשתה שלהם וכן בעלי ברית והם: אבי הבן, סנדק, ומוהל פטורים מן התענית ואינם רשאים להחמיר על עצמם ולהתענות מפני שיום טוב שלהם הוא (חזו"ע ארבע תעניות, עמ' מב).
- ד.** במנחה ביום צום תענית אסתר אומרים תחנון ונפילת אפיים (עי' מ"ב סי' קלא ס"ק כג. והכא לא שייך הטעם כמו בכל תענית רגילה משום שהיא תענית מוקדמת ואין סיבה שלא לומר תחנון ונפילת אפיים).
- ה.** טוב ליתן בשנה זו 'זכר למחצית השקל' ביום חמישי, שהוא יום תענית אסתר [והטעם הוא שכאשר מקרא מגילה הוא בצאת השבת בדרך כלל אנשים באים ללא כסף. ועוד דאגרא דתעניתא צדקתא. (ברכות ו:)]. וראה עוד במסכת סופרים פכ"א ה"ד, רמ"א סי' תרצד ס"א, מ"א שם ס"ק ב, כה"ח שם ס"ק כה, ספר דיני פורים המשולש עמ' ז).
- ו.** אין אומרים 'צדקתך' בשבת במנחה (ש"ע סי' רצב ס"ב, מ"ב סי' תרפו ס"ג).
- ז.** עדיף שלא ימלא כרסו יותר מידי בסעודה שלישית שהרי הרמ"א (סי' תרצה ס"א) כתב דמכל מקום גם בלילה ישמח וירבה קצת בסעודה. וכתב המ"ב (שם ס"ג) ואפילו כשחל הי"ד במוצאי שבת דעשה סעודה חשובה בסעודה שלישית, מ"מ צריך להרבות קצת בלילה לכבוד פורים אך אינה סעודה כמו למחר דשם צריך להרבות יותר. וכ"כ במחצית השקל (סי' תרצה ס"ק א. ודמי לסי' תקטס ס"א. ע"ש). וכ"כ בקיצור ש"ע (גאנצפריד, סי' קמב) להדיא שימעט מסעודה שלישית ביום כדי ליתן מקום לסעודת ליל פורים [ונראה דמ"מ יאכל מעט יותר מכביצה פת שהוא שיעור סעודה שלישית כמבואר בסי' רצא, ולא יקל לאכול פחות בגלל סעודת פורים, דבודאי שלענין דינא סעודת פורים זמנה ביום ולא בלילה, ואם עשאה בלילה לא יצא ידי חובתו כמבואר בגמרא (מגילה ז:)] ובש"ע (שם), ואם כן לא נחמיר מחמת זה לבטל ממצות סעודה שלישית ועונג שבת. שו"ר שכמעין זה כתב בנטעי גבריאל פורים (עמ' קפז). ושם הוסיף בשם החת"ס כשחל פורים במוצ"ש נהג להתפלל מנחה מיד אחר סעודת הצהריים, ועשה סעודה שלישית קודם שעה עשירית].
- ח.** מותר לטלטל מגילה בשבת ואין עליה איסור מוקצה מכיון שראוי ללמוד בה [נהליכות עולם (ח"ג עמ' קצה), חזו"ע (שבת ח"ג עמ' ט). חוץ מאם חל ט"ו (פורים דמוקפין) בשבת שאף שמעיקר הדין היה ראוי לקרוא את המגילה, רבותינו אסרו קריאתה משום גזירה שמא יעבירנה ד' אמות ברה"ר, הילכך חל עליה תורת מוקצה. ע"ש].
- ט.** אם נמשכה סעודה שלישית עד הלילה אין אומרים 'על הניסים' בברכת המזון ואומר 'רצה והחליצנו' דבתר תחילת הסעודה אזלינן (ש"ע סי' קפח ס"י וסי' תרצה ס"ג). ולכן טוב לברך ברכת המזון קודם צאת הכוכבים שלא יכנס למח' הפוסקים בזה (עי' בנו"כ שם).
- י.** מותר לבעל קורא להכין קריאתו בשבת מתוך מגילת אסתר ואין בזה מכין משבת לחול ובלבד שלא יאמר שעושה כן לצורך הלילה (שש"כ ח"א עמ' שעב, ילקו"י שבת ב' עמ' רטז).
- יא.** מותר להביא את המגילה בעצם יום השבת לבית הכנסת (במקומות שיש עירוב, כמובן) ובלבד שיעיין בה מעט קודם לכן שלא יהיה מכין משבת לחול (שש"כ ח"א פרק כח הע' קכג, ילקו"י שם עמ' רכו). ויש לעשות כן לכתחילה גם אם מביא את המגילה בבין השמשות (חזו"ע, פסח, עמ' רסח, הליכות עולם ח"א פרשת צו אות ז, ומשם בארה).
- יב.** אם לוקח את המגילה במוצאי שבת יאמר 'ברוך המבדיל בין קודש לחול' (ש"ע סי' רצט ס"י). ואם מעיין בה, כאמור, אין צריך לומר 'ברוך המבדיל' וכו'.
- יג.** אין לסדר את בית הכנסת לצורך תפילת ליל פורים לפני צאת השבת משום שאסור להכין משבת לחול (פשוט הוא בכל הפוסקים).
- יד.** יש אומרים שמותר לחפש ילדים בשבת ואין בזה משום הכנה משום שנהנים כבר בשבת עצמה מלבישת הבגדים [כ"מ מד' שו"ת אגרות משה (אורח חיים ח"ד סי' קה) שכתב להתיר להלביש ילדים קטנים בבגד פיג'מה בשבת, ע"ש. וכ"נ מדברי מרן זצוק"ל בספרו הליכות עולם (ח"ב עמ' קמ). ועי' בזה בספר חשוךי חמד (מגילה עמ' קפב). וראיתי בספר לוח מוקצה (עמ' קמ) שכתב טעם מדוע לא להתחפש בשבת שמא ימשך לצבוע ולקשור שלא כדוין, וכן יש לחוש שעבר על איסור של לא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול ונצטוונו ללבוש בגדי שבת המהודרים. ע"ש. ויש להשיב ע"ד מה שכתב בטעמו הראשון יש לומר דאין לנו לגזור גזירות מדעתינו. ואמנם שו"ר שכעין סברא זו שמא ימשך לצבוע וכו', כתב בלקט יושר (עמ' 156), ויש לומר שהוא בגדר זהירות בעלמא. שו"ר שכ"כ בספר פורים המשולש (עמ' פד) להגר"ש דבלצקי שליט"א דמעיקר הדין מותר ואין לנו לגזור גזירות מדעתינו, ע"ש. ולגבי מלבושי חול, יש לומר מכיון שעושים את זה דרך עראי וניכר שהוא לצורך פורים, ליכא בזה זלזול בשבת, דומיא דלובש בגדי לילה (פיג'מה) בביתו בשבת, האם נאמר שיש בזה לא יהא מלבושך וכו', בודאי שלא שהרי עושה את זה מטעם מסויים, וה"נ הכא, כנ"ל. ויש שדימו זה למה שכתב מרן זצוק"ל בספרו חזו"ע (שבת ח"ב עמ' תמוז) דשרי להוציא מהמקרה חלה שהיא קפואה כדי להפשיחה, ויהיה אפשר לאוכלה בסעודה רביעית, ומה גם שהוא לצורך מצוה, ואין להחמיר. ועי' בבאו' שהוא ע"פ החיי אדם ושו"ת מהרש"ג. ויש לדון ולפלפל בראיה זו, ואכמ"ל]. ויש שכתבו לאסור בזה משום הכנה (שו"ת דברי בניהו ח"ח סי' טז) ויש עוד

שכתבו שיש בזה זילותא דשבת. ולכל היברות אסור לטלטל מוקצה בשבת וכן שאר איסורים כגון לצבוע בכל מיני צבעונים וכדו'. הלכך עדיף שיאחרו תפילת ערבית מעט כדי שיהיה אפשר לציבור לחפש את ילדיהם ולעשות שאר ההכנות.

טו. יש לסדר את שעון השבת מראש בערב שבת בבית הכנסת שלא יכבה באמצע קריאת המגילה אלא לאחריה בכדי שלא יצטרכו להפסיק באמצע קריאת המגילה שהרי אסור להפסיק אף בשתיקה יותר מכדי נשימה [פמ"ג (סי' תרצ"א א"א ס"ק כא), מ"ב (שם שער הציון אות נו), חזו"ע (פורים, עמ' פה בבאו'), נטעי גבריאל (פורים, עמ' קצא)]. ואם לא עשו כן, יכולים לתקן השעון שבת במוצ"ש, ויעשה כן מי שלא מקפיד בצאת השבת כדעת ר"ת משום שיכול להיות שיצטרך להדליק את האור, ויאמר לפני כן 'ברוך המבדיל בין קודש לחול' ואם היה אחר תפילה ואמר 'אתה חוננתנו' אין צריך לומר 'ברוך המבדיל בין קודש לחול'.

טז. קודם התפילה מתחילים במזמור (תהלים כב) "למנצח על איילת השחר" (כתר שם טוב ח"ב דף תקלב). אחר העמידה בערבית, אומר הש"ץ 'יהי שם', חצי קדיש [אבודרהם (הלכות פורים), ט"ז (סי' תרצ"ג ס"ק א)], לאפוקי מד' המ"א (שם ס"ק א) שכתב בשם המהרי"ל בתשובה (סי' נו) שיאמר קדיש 'תתקבל'. ומ"מ מנהג הספרדים כמו שכתבו האבודרהם ודעימיה]. 'שובה ה' וכו', עד 'ואתה קדוש' [ש"ע (סי' תרצ"ג ס"א)], ואף שמלשון הש"ע משמע שאומרים 'יהי נועם' אחר קריאת המגילה, מ"מ מנהגינו כדעת הרב כה"ח (שם ס"ק ו) שהביא בשם ערך השלחן (אות א) בשם כמה ראשונים שאומרים 'יהי נועם' קודם קריאת המגילה ושכ"כ היפה ללב ח"ב (אות א) שכן מנהגם, וכ"כ הגר"ח פאלגי בספר רוח חיים (אות א) ובמועד לכל חי (סי' לא ס"ע ח). מברכים על הנר 'בורא מאורי האש' כדי שלא יהנו מהנר במוצ"ש, קודם שיברכו עליו [חזו"ע פורים, עמ' קו]. ואם לא בירכו 'בורא מאורי האש' קודם המגילה ונזכרו באמצע יפסיק בין הפרקים או בין פרשה לפרשה ויברך 'בורא מאורי האש' ואחר כך ימשיך קריאת המגילה. חזו"ע שם. ויש בזה אריכות ואכ"מ. ואם לא עשו כן, אז יברכו 'בורא מאורי האש' בהבדלה כמו בכל מוצאי שבת) וקוראים את מגילת אסתר. לאחר מכן אומרים 'ארור המן' וכו' (ש"ע סי' תרצ"ט ז). 'ואתה קדוש' (ש"ע סי' תרצ"ג ס"א). קדיש 'תתקבל', 'שיר למעלות', קדיש 'יהא שלמא', 'עלינו לשבח'.

יז. נשים שלא באות לבית הכנסת לשמוע את קריאת המגילה יחד עם הקריאה של האנשים אלא לאחר מכן ורוצות לאכול או לשתות, יכולות וצריכות לומר את ההבדלה בעצמן משום שאסור לאכול ולשתות (מלבד מים) קודם ההבדלה, ונשים חייבות בהבדלה כמו האנשים. ותטעם מן הכוס שיעור מלא לוגמיו. וגם חייבות לברך ברכת 'בורא מאורי האש' עם ברכות ההבדלה וכן המנהג (חזו"ע שבת ח"ב עמ' תכו ועמ' תח). ואם נשים לא שמעו ויצאו ידי חובת הבדלה או לא אמרו הבדלה בעצמן, אם אינם רוצות לומר הבדלה בעצמן מכל סיבה שהיא והבעל כבר יצא ידי חובה, יכול לברך להם את כל ברכות ההבדלה כולל הבשמים והמאור כדי להוציא את אשתו ובני ביתו ידי חובתן [חזו"ע שבת ח"ב עמ' תח]. ואם יודעות לברך בעצמן, נכון שיברכו הם ברכת הבשמים וברכת 'בורא מאורי האש' ויזהר שלא יענה אחריהן אמן משום הפסק בין ברכת 'הגפן' לטעימה (יביע אומר ח"ד האור"ח סי' כד). וכשנצרכות יכולות לאכול קודם שיצאו ידי חובת קריאת המגילה עד כביצה פת או מזונות או פירות וירקות ואורז כאוות נפשן. וכן יכולות לשתות ללא הגבלה. ואם רוצות לאכול יותר משיעור כביצה פת או מזונות, טוב שיעמידו שומר שיזכיר להן לשמוע המגילה או להניח תזכורת בטלפון שלא ישכחו לשמוע המגילה. וה"ה בכל זה לקריאת המגילה בבוקר (עי' בקובץ שלנו 'אשר הגיד מרדכי' מהדור שנת תשע"ט עמ' 13 מש"כ בזה).

יח. אם קורא את המגילה בבית הכנסת יש לו להבדיל אחר קריאת המגילה מלבד ברכת 'בורא מאורי האש' כאמור לעיל (רמ"א סי' תרצ"ג ס"א, ועוד אחרונים, וכן פסק בחזו"ע פורים עמ' סח בבאו' ד"ה ודע). משום דכל לאפוקי יומא מאחרנין. ועוד עדיף להתפלל ערבית קודם ההבדלה כמבואר בפוסקים. וכתבנו על זה בשו"ת אשר השיב (ח"ב האור"ח סי' ז). ואם קורא בביתו או מי שכבר קרא והולך להוציא את חברו או בני ביתו יש לו להבדיל תחילה כדי שלא לעשות מלאכה קודם הבדלה (כה"ח סי' תרצ"ג ס"ק ט בשם הבגדי ישע, דע"ת סי' תרצ"ג ס"א). ואם יצא ידי חובת ברכת 'מאורי האש' בבית הכנסת קודם קריאת המגילה ונצרך להוציא את בני ביתו בהבדלה והם לא בירכו ברכת 'בורא מאורי האש' משום שעדיין לא שמעו את קריאת המגילה וכל כיוצ"ב, יכול לברך להם ברכת 'מאורי האש' כדי להוציאן ידי חובה (חזו"ע שבת ח"ב עמ' תח). ועי' ביביע אומר ח"ד האור"ח סי' כד). ואם יודעות לברך בעצמן, נכון שיברכו הם ברכת 'בורא מאורי האש' ויזהר שלא יענה אחריהן אמן משום הפסק בין ברכת 'הגפן' לטעימה (יביע אומר שם).

יט. אין חיוב לקרוא את המגילה אחר צאת השבת כדעת ר"ת (שמעתי פעם ממרן הגר"ע יוסף זצוק"ל שאמר שאנו לא נוהגים לקרוא ק"ש בזמן ר"ת דווקא, אף שחוששים במוצ"ש ויום הכיפורים, משום דמה שחוששים לזמן ר"ת הוא רק באיסורים ולא במצוות, ואם כן ק"ו כגון כגון שמצות קריאת המגילה היא מדרבנן אין חיוב לקרוא בזמן ר"ת. וכן נוהגים שלא מחכים בשאר תעניות לזמן ר"ת וכן בק"ש אף שהוא מדאורייתא, ובעוד כמה וכמה מצוות). ולענין ברכת 'בורא מאורי האש', ידליק את הנר מי שאינו שומר את השבת כדעת ר"ת או ילד פחות מגיל מצוות.

כ. גם בלילה, ליל מוצ"ש שהוא ליל פורים, ישמח וירבה קצת בסעודה (רמ"א סי' תרצה ס"א). ובצאת שבת זו יכוין בסעודה זו גם לשם סעודה רביעית (כמובן לכתחילה יש לאכול סעודה רביעית עם פת בשיעור כביצה וכדין כל מוצ"ש. עי' בשו"ת אשר השיב ח"א האור"ח עמ' קעג).

כא. במקום שרוב הקהל לא בירכו ברכת הלבנה, צריך להקדים את ברכת הלבנה למקרא מגילה, לכן אפשר שלאחר שיאמרו חצי קדיש שאחרי תפילת העמידה, יאמרו 'שובה ה' עד מתי' וכו', 'יהי נועם' וכו', 'יושב בסתר' וכו', עד 'ואתה קדוש'. ואז יצאו מבית הכנסת לברך ברכת הלבנה, וכשיחזרו יברכו 'בורא מאורי האש' על האש, ואז יקראו המגילה כפי שעושים בכל שנה. ונכון שהשליח ציבור יניח את המגילה שלו מחוץ לבית הכנסת, עד לאחר ברכת הלבנה, שאז יכנס עמה לבית הכנסת. והסכים לפסק זה הגאון מרן הראשון לציון רבי יצחק יוסף שליט"א (עי' בנודע ביהודה קמא אור"ח סי' מא. ומה שיניח המגילה בחוץ, עי' שנות חיים סי' קלא).